

тожено отечественное животноводство, увеличилось предложение вредных для здоровья некачественных мясopодуKтов; из-за уничтожения многих сахарных заводов подорожал сахар и т.д.).

По иному, после ельцинского разгрома через шоковую терапию, повела себя Россия. Ручное управление страной со стороны США кануло в лету. Это вызвало неудовольствие Запада, но Россия выстояла, и даже вновь позиционирует себя великим государством.

Выводы. Все изложенные выше оценки приведены мной не случайно – они имеют непосредственное отношение к процессам моделирования посткризисного мира. Самое главное – отказаться от неоллиберальной модели, что, кстати, официально сделали и США, и ЕС. Неоллиберальная модель спроектирована в Америке для подвластных, полуколониальных стран. А в самих США самые важные инновации выращивались именно вопреки этой модели, под опекой государства и до тех пор, пока не наступала фаза коммерциализации. А на предыдущих этапах государство предоставляло субсидии, которые вливались в корпорации для того, чтобы сиюминутность не взяла верх над долгосрочностью. В Украине поступили иначе – обрушили плановое хозяйство (хотя планирование, конечно же, должно быть дру-

гим) и открыли экономику для рыночных отношений, как нас научили заезжие советники. Все высокотехнологичное было уничтожено стихийным рынком. А между тем США имеют планы развития страны и на 5, и на 10, и на 50 лет. Мы же, стремясь быть «большими католиками, чем Папа Римский», стали страной малых дел. И все для того, чтобы нас признал Запад. Он и признал, – включив Украину в число несостоявшихся стран.

Литература

1. Українське суспільство 1992–2009. Динаміка соціальних змін / За ред. В. Ворони, М. Шульги. – К.: Видавництво НАН України, 2009. – 560 с.
2. Українське суспільство 1992–2007. Динаміка соціальних змін / За ред. В. Ворони, М. Шульги. – К.: Видавництво НАН України, 2007. – 544 с.
3. Українське суспільство 1992–2009. Динаміка соціальних змін / За ред. В. Ворони, М. Шульги. – К.: Видавництво НАН України, 2009. – 560 с.
4. КМИС: Президентские предпочтения украинских избирателей связаны с отношением к России // Газета «Зеркало недели». – 2009. – № 13 (741). – 13–20 апр.
5. Українське суспільство 1992–2009. Динаміка соціальних змін / За ред. В. Ворони, М. Шульги. – К.: Видавництво НАН України, 2009. – 560 с.

Стаття надійшла до редакції 24 грудня 2009 р.

В. Я. Шевчук,

доктор економічних наук, професор,

заступник директора Інституту законодавства Верховної Ради України

ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В ПОСТКРИЗОВИЙ ПЕРІОД

У статті проаналізовано негативні аспекти процесів глобалізації і на цій основі обґрунтовано доцільність впровадження інноваційної політики сталого розвитку як на світовому, так і на національному рівні; запропоновано шляхи впровадження зазначеної моделі в Україні.

Ключові слова: посткризова модель розвитку, інноваційна політика, екологічна криза.

В. Я. Шевчук

ФОРМИРОВАНИЕ ИННОВАЦИОННОЙ МОДЕЛИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ УКРАИНЫ В ПОСТКРИЗИСНЫЙ ПЕРИОД

В статье проанализированы отрицательные аспекты процессов глобализации и на этой основе обоснована целесообразность реализации инновационной политики устойчивого развития как на мировом, так и на национальном уровне; предложены пути внедрения указанной модели в Украине.

Ключевые слова: посткризисная модель развития, инновационная политика, экологический кризис.

Постановка проблеми. Найактуальнішою проблемою людства на початку XXI століття є вироблення і реалізація нової політики розвитку на планетарному, національному, регіональному та локальному рівнях, збереження біосфери, порятунку планети.

Останнім часом до екологічних, економічних і соціальних проблем додалися нові, пов'язані з розвитком негативних та небезпечних аспектів процесів глобалізації. Адекватним виходом із ситуації, що склалася, може бути перехід на новий шлях розвитку на засадах взаєморо-

V. Y. Shevchuk

FORMATION OF INNOVATIVE MODEL OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF UKRAINE IN POST-CRISIS PERIOD

In the article the negative aspects of globalization are analyzed and on this basis, the expediency of realization of innovative policy of sustainable development both at global and national level are substantiated; the ways of this model introducing in Ukraine are suggested.

Key words: post-crisis model of development, innovation policy, environmental crisis.

зуміння, взаємоповаги, гармонійного співіснування всіх держав і націй світу як між собою, так і з природою.

Перехід до нової якості економічного розвитку потребує виведення України на траєкторію сталого розвитку. Це пов'язано із залученням природного і людського капіталу в інноваційну модель, визначенням соціальних та екологічних стандартів, їх суворим дотриманням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблем переходу до сталого розвитку останнім часом отримали новий імпульс під впливом всеосяжних

наслідків глобальної фінансово-економічної кризи. Світ зрозумів, що вихід із неї і пошук нових шляхів дальшого розвитку без криз слід шукати в гармонізації економічної, соціальної та екологічної політики, зміні моделей виробництва і споживання, подоланні бідності разом із збереженням навколишнього природного середовища.

Мета статті – проаналізувати негативні аспекти процесу глобалізації, що спонукають країни світу до пошуку нової політики розвитку; довести, що сьогодні найбільш оптимальною як на планетарному, так і на національному рівні є інноваційна модель сталого розвитку; запропонувати шляхи її впровадження в Україні.

Шлях до сталого розвитку: світові та українські реалії

Політика сталого розвитку ґрунтується на трьох нероздільних складових: екологічному добробуті, дружньому до природи виробництві й гармонійному суспільстві. У кожній країні має бути свій шлях до сталого розвитку. Україна, як європейська держава, повинна стати на такий шлях, який базується, по-перше, на усвідомленні сучасної ноосферної ідеї і, по-друге – на врахуванні зовнішніх та внутрішніх загроз національним інтересам держави.

За такого підходу сталий розвиток можна розглядати як стратегічну мету політики розвитку України у її геополітичному, європейському та національному вимірах, а розробка і реалізація стратегії сталого розвитку має здійснюватися поетапно та послідовно (стабілізація, перехід, досягнення). Головна роль у цьому процесі покладається на державу, яка мусить гарантувати безпеку в політичній, економічній, соціальній, екологічній, науково-технологічній, оборонній та інших сферах національної безпеки.

Політика сталого розвитку повинна базуватися на таких принципах:

- визнання життєвих сил людини, родини, етносу, суспільства, нації, держави як найвищої цивілізаційної цінності;
- визначення сталості розвитку суспільства як процесу якісних змін;
- формування філософських орієнтирів суспільства на основі культурних, духовних та моральних цінностей;
- екологічне відродження природних об'єктів, ландшафтів як середовища існування і доміанти життя, скорочення техногенного навантаження на них та консолідація стратегічних цілей розвитку суспільства.

Упровадження принципів сталого розвитку у світі історично збіглося із становленням України як незалежної європейської держави. Протягом минулих років суспільство, держава пройшли важкий шлях політичних і соціально-економічних перетворень. Тривалий час переважав складний процес становлення державних інституцій, формування нових суспільно-політичних відносин, соціально-економічного реформування.

Аналіз динаміки інтегральних показників сталого розвитку свідчить про те, що трансформаційні зміни в економіці та суспільстві в Україні мали як позитивні, так і негативні наслідки. Значне скорочення обсягів ресурсовитратного виробництва, структурні зміни в економіці сприяли зменшенню техногенного навантаження на навколишнє природне середовище, але мали негативні соціальні й демографічні наслідки, зокрема, призвели

до поширення масштабів бідності та депопуляції населення країни. Національній економіці не вдалося радикально змінити екстенсивний тип розвитку і забезпечити раціональне природокористування.

Проблеми, що стримують упровадження засад сталого розвитку, мають складний, системний характер, який охоплює політичні, економічні, освітні, соціальні та міжнародні аспекти.

До факторів стримування необхідно віднести: відсутність законодавчої бази; розробленої і затвердженої національної стратегії переходу України до сталого розвитку; проблеми суб'єктивного характеру.

Нинішній етап розвитку України є етапом краху старих догм і пошуку нових ідей. Тому потрібно розробити та ухвалити законодавчу базу, яка визначить основні засади, стратегію і тактику переходу України до інноваційної моделі сталого розвитку.

Неодмінною умовою інноваційного розвитку є забезпечення засобами державної політики тісного взаємозв'язку між усіма складовими суспільного життя, органічне долучення до неї інноваційних факторів, поєднання ринкових перетворень з активним використанням наукових знань, високих технологій та інформації як головних джерел економічного зростання.

Негативні тенденції, що склалися у виробничій сфері (старіння основних фондів і технологічного оснащення, втрата найкваліфікованішої частини кадрів тощо), можуть призвести в найближчі роки до нової системної кризи вітчизняної економіки. Тому енергійний перехід на інноваційну модель сталого розвитку – об'єктивно єдиний шанс уникнути такої кризи й досягти позитивних для всього суспільства результатів.

Україна в змозі вивести на світовий рівень будь-яку галузь, у якому б відсталому стані вона не перебувала сьогодні. Для цього є необхідні спеціалісти та колективи інноваторів, потрібен лише початковий інвестиційний поштовх. Критерієм пріоритетності має стати не сучасний рівень розвитку галузі, а її здатність до суттєвого збільшення ВВП, створення імпортозамінної та експортної продукції.

Економічне поле для національних інновацій залишається достатньо широким – виробництво продуктів харчування, одягу, взуття; машинобудування для сільськогосподарства, автомобільного, рейкового, повітряного, морського, річкового та міського електротранспорту; енергетика і енергомашинобудування; гірничошахтне машинобудування; інші галузі реальної економіки, які мають великий попит на інноваційні пропозиції.

Треба докорінно змінити стратегію державних інноваційних програм. Вони мають бути спрямовані не на створення каналів фінансування окремих установ, а насамперед на відвоювання, завоювання та формування нових ринків наукомісткої продукції. Назва програми не повинна збігатися з назвою розділу наук, а чітко визначати: ринок якого виду продукції, коли і якою мірою мусить бути завойований після виконання програми.

Посткризова модель для України

Нині стривожене кризою суспільство, думаючи про майбутнє, шукає відповіді на низку питань. Чи є вихід? Чи є модель посткризового розвитку? Що робити? Чи переважають фактори безнадії над факторами оптимізму? Насамперед необхідно наголосити, що вихід є, оскільки криза – це не тільки трагедія, а й поштовх до розвитку.

Модель розвитку для України вже давно визріла – це інноваційна модель сталого розвитку. Основні принципи цієї моделі були сформульовані в Порядку денному на 21 століття [1], прийнятому на Всесвітній конференції з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро (1992), й підтверджені через 10 років у Йоганнесбурзі [2].

Не можуть країни і надалі розвиватися на основі економічної моделі, побудованої на попиті та пропозиції. Попит не має меж. Пропозиція потребує все більше і більше ресурсів. Ідеологічно повинна бути запропонована й обґрунтована принципово інша модель розвитку, що базується на іншому фундаменті.

Нині у світі, і в Україні також, акцентують на соціальних та економічних аспектах кризи. Модель сталого розвитку передбачає третій компонент – екологічний. У посткризовий період потрібно повернутися до ідеї «зеленого» відродження, «зеленого» зростання, заснованого на притоці інвестицій у поновлювані джерела енергії, екологічно безпечне виробництво, «зелені» технології. Усе це сприятиме гармонізації стосунків людина з природою, суттєвому поліпшенню екологічної ситуації, переходу до якісно нового економічного розвитку.

Слід визнати, що ми вже впродовж багатьох десятиліть живемо у стані глибокої екологічної кризи, без подолання якої неможливий сталий розвиток, підвищення соціальних стандартів та якості життя. Повітря і вода, які в організмі кожної людини виконують життєво важливі функції, знаходяться у жахливому стані. В Україні 90% природних ландшафтів або знищено, або докорінно змінено [3]. Якщо й надалі будемо розвиватися на основі попиту та пропозиції – не матимемо майбутнього.

Тому мусимо сформувати на посткризовий період інноваційну модель сталого розвитку. В Україні ще існує інноваційний потенціал – це колишні підприємства, наукові школи, інженерні кадри. Попри певні недоліки ми маємо й переваги, і засобами державного регулювання переваги потрібно підсилити, а недоліки – знівелювати.

Відповідно до політики інноваційного розвитку державні програми мають бути сформовані за іншим, ніж дотепер, принципом: потрібно проаналізувати та вибрати ті товари й сегменти ринку, де українські товаровиробники можуть відвоювати та завоювати конкурентні позиції, і по цих напрямках запровадити цільові державні програми та сконцентрувати ресурси. А у тих галузях, де ми не можемо наздогнати лідерів ринку, не варто докладати надмірних зусиль. Але є сфери діяльності, де Україна в змозі зайняти провідні позиції. У нашій країні має сформуватися середня та дрібна буржуазія, яка діятиме на основі інноваційного підприємництва.

Слід прийняти новий Податковий кодекс і стимулювати структурну перебудову економіки. Ми досить велика країна для формування самодостатнього внутрішнього ринку. Можливо, криза зменшить експорт металургії, хімії в тих обсягах, які нас заганяють в енергетичну кабалу, виснажують надра, воду, повітря. Адже прибутки від експорту продукції цих галузей ідуть не на підвищення якості життя народу, а окремим олігархічним групам.

В Україні потрібно здійснити потужний економічний маневр. Ресурсів для цього у нас більш ніж достатньо. Найперший ресурс – це висококваліфіковані кадри. Але щоб їх задіяти в системі управління у країні необхідно проводити сильну кадрову політику, позбавлену політичного забарвлення.

Інвестиційні ресурси слід мобілізувати за рахунок державного бюджету в тій частині, яка спрямовується на

капітальні вкладення. Вони не повинні роздаватися «своїм» підприємствам без повернення. Сьогодні 80% підприємств – приватні. Кошти мають проходити через «Банк реконструкції та розвитку», кредитувати розвиток і повертатися з прибутком. Україна також мусить вийти з-під диктату зарубіжних кредиторів, задіяти власний механізм емісійного кредитування під цільові державні інноваційні програми. Згідно з багатолітніми, давно підписаними зобов'язаннями, ми не можемо за рахунок емісії навіть фінансувати дефіцит державного бюджету, а повинні брати для цього зовнішні кредити. У жодній цивілізованій країні світу такої практики немає.

Ще один унікальний шанс для України – ресурси Кіотського протоколу, який ми підписали в 1999 році, а потім ратифікували. Нагадаю, що існують два механізми Кіотського протоколу [4]:

1) Україна може продати свої надлишкові квоти на викиди парникових газів і на цьому заробляти щорічно мільярди доларів. Адже ми вже ніколи не повернемося до структури економіки 1990 року, коли наша країна посідала 6-е місце у світі за викидами парникових газів в атмосферу.

2) Україна вправі застосовувати механізм спільного впровадження. Сьогодні скоротити викиди в Європі значно дорожче, ніж в Україні. Тому європейський інвестор може прийти в Україну, модернізувати, наприклад, теплову електростанцію, вкласти свої гроші на грантовій (безповоротній) основі, а дохід отримати у вигляді зменшення об'ємів цих викидів. Завдяки такому механізму є можливість залучити мільярдні ресурси для модернізації національної економіки.

На жаль, ми знову втрачаємо свій шанс. За багато років Уряд України спромігся лише продати квоти Японії на суму \$300 млн. [5], але ці кошти були використані непрозоро. Подальша торгівля нашою квотою – під питанням. Згідно із Кіотським протоколом, гроші повинні спрямовуватися винятково на модернізацію, енергозбереження, «зелені» технології. Для того щоб запустити механізм спільного впровадження, наші установи, які на це спеціально уповноважені, не створили належної інфраструктури, простих і зрозумілих процедур. А інвестори не звикли працювати за такими правилами та вимогами.

Висновки. Отже, модель, концепція, доктрина подальшого розвитку України є – це інноваційна модель сталого розвитку. Вона достатньо розроблена на науковому рівні. Потрібно на засадах державно-громадського партнерства сформувати її інституційне забезпечення. Громадянське суспільство повинно знайти в собі силу і налагодити такі стосунки з державою, щоб забезпечити реалізацію інноваційної моделі сталого розвитку України.

Література

1. Ноосферогенез і гармонійний розвиток / В. Я. Шевчук, Г. О. Білявський та ін. / За ред. В. Я. Шевчука. – К.: Геопринт, 2002. – 127 с.
2. Шевчук В. Я. Макроекономічні проблеми сталого розвитку. – К.: Геопринт, 2006. – 200 с.
3. Національна екологічна політика України: оцінка і стратегія розвитку / За ред. В. Я. Шевчука. – К.: ПРООН Україна, 2007. – 184 с.
4. Глобальні зміни клімату: економіко-правові механізми імплементації Кіотського протоколу в Україні / За ред. В. Я. Шевчука. – К.: Геопринт, 2005. – 150 с.
5. Див.: Інвестгазета. – 2009. – 23.02–01.03.

Стаття надійшла до редакції 24 грудня 2009 р.